

Szocialista sportpolitika Budapesten az 1950 -1960-as években

Socialist sport policy in Budapest in the 1950s and 1960s

Sipos-Onyestyák Nikoletta

Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem,
Gazdasági és Társadalomtudományi Intézet, Budapest

E-mail: onyestyak.nikoletta@tf.hu

Összefoglaló

Budapest sportinfrastruktúrájának és a nemzetközi sportéletben való jelentőségének növelése céljából az 1950-es, 1960-as évek során számos politikai döntés született. Az ország sportfejlesztési koncepciója gyakorlatilag a fővárosra koncentrált, így a javuló létesítmény feltételek mellett Budapest ezekben az évtizedekben számos nagy nemzetközi sporteseménynek adott otthont, melyek politikai vonatkozásairól az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága, a Budapesti Tanács, valamint a Budapesti Testnevelési és Sportbizottság archív iratanyaga is tanúskodik. 1949 és 1969 között tizenegy nagy nemzetközi sporteseményt tartottak Budapesten, sportlétesítmény infrastruktúra fejlesztés szempontjából az 1953-ban átadott Népstadionhoz és az 1961-ben átadott Kisstadionhoz jelentős propagandatevékenység kapcsolódott. A „népi demokráciák” sikerességét igyekezett kihangsúlyozni Budapest a főiskolai világbajnokságok (1949 és 1954 Nyári Világ – Diák Játékok, illetve 1965 Nyári Univerziádé), Európa-bajnokságok (öttusa, kosárlabda, úszás, vízilabda, súlyemelés és atlétika) és világbajnokságok (asztalitenisz, női kézilabda) megszervezésével. A létesítményfejlesztések és az eseményszervezésben való aktivitás végső célja a nyári olimpiai játékok Budapestre hozatala lett volna, de az 1960-as pályázat nem járt sikerrel.

Kulcsszavak: Budapesti Tanács, szocialista sportpolitika, sportlétesítmény-fejlesztés, sportesemény-rendezés

Abstract

In order to enhance Budapest's role in the international sporting sphere, political decisions brought forth sports infrastructure development and sport event hosting in the capital during the 1950s and 1960s. Hungary's sports development plan practically focused on the capital, thus, with improving facility conditions, Budapest hosted several major international events in these decades with political implications documented in the archival materials of the Budapest Executive Committee of the MSZMP, the Budapest Council, and the Budapest Committee of Physical Education and Sports. Significant propaganda activity accompanied the inauguration of new sport facilities (Népstadion and Kisstadion) and the eleven major international sporting events held in Budapest between 1949 and 1969. Budapest aimed to emphasize the success of the “people's democracies” by organizing the university world championships (the Summer World – Student Games in 1949 and 1954, and the Summer Universiade in 1965), European Championships (in modern pentathlon, basketball, swimming, water polo, weightlifting, and athletics), and world championships (in table tennis and women's handball). The ultimate goal of the facility developments and the activity in event organization was to host the Summer Olympic Games in Budapest, but the 1960 bid was unsuccessful.

Keywords: Budapest Council, socialist sport policy, sport facility development, sport-event hosting

Bevezetés

A sport a XX. század második felében a modern tömegtársadalmak egyik meghatározó jelenségévé vált, különösen azokban a politikai rendszerekben, ahol az állam közvetlen irányító szerepet vállalt a társadalom különböző szféráiban. Az 1950-1960-as évek sportpolitikája Budapesten ennek megfelelően egy központosított és célirányosan irányított rendszer keretei között valósult meg, amely kiemelt figyelmet fordított a sportinfrastruktúra fejlesztésére, valamint a nemzetközi sportesemények szervezésére, abból a célból, hogy ezzel a szocialista rendszer eredményeit nemzetközi közönség előtt demonstrálja. Jelen tanulmány célja annak vizsgálata, hogy miként jelent meg a szocialista sportpolitika a főváros sportinfrastruktúrájának átalakításában, valamint hogyan szolgálták a nemzetközi sportesemények megszervezésének gyakorlati az ideológiai és diplomáciai célkitűzéseket.

A Szovjetunió, mint a szocialista blokk vezető hatalma, központi szerepet játszott a kelet-európai sportpolitikai minták és prioritások kialakításában. A nemzetközi sportesemények – mint a Világifjúsági Találkozók – alkalmat adtak a szocialista ideológia reprezentációjára és a nyugati világ felé történő kulturális önmegjelenítésre (Lesnykh, 2020). Ezzel párhuzamosan a sportinfrastruktúra fejlesztése – különösen Moszkvában, Kelet-Berlinben és Bukarestben – nem csupán belső szükségleteket szolgált, hanem szimbolikus jelentőséggel is bírt: a modern sportlétesítmények a szocialista fejlődés kézzelfogható bizonyítékaiként funkcionáltak (Carpenter, 2024). A sportlétesítmények fejlesztése és a nemzetközi sportesemények szervezése eszközként szolgáltak a kommunista ideológia terjesztéséhez (Riordan, 1974). Magyarországon a sport ebben az időszakban az állami-jogi szabályozás és a politikai kontroll mezsgyéjén helyezkedett el: a sportlétesítmények fejlesztése a politikai legitimáció részévé vált (Sárközi, 2000). Kialakultak a szocialista jogi keretek, amelyek a sportirányítás eszközrendszerét, illetve a sportszakmai szervezetek működését is meghatározták. A sport kikerült a magánszféra hatásköréből, és az állami közfeladatok körébe tartozó tevékenységgé vált. A sportszervezetek közvetlenül állami, illetve pártirányítás alatt működtek, a sportlétesítmények fejlesztése, a tömegsport kötelező jellege, illetve a nemzetközi sporteseményeken való részvétel mind jogszabályi keretek között, de egyértelmű politikai és ideológiai céllal történt. A

nemzetközi versenyek – különösen a világbajnokságok, diákolimpiák és a szocialista tömbön belüli sporttalálkozók – szervezése nem csupán a nemzetközi elismertség növelését, hanem a szocialista Magyarország belső egységének megerősítését is szolgálták (Huhák, 2022).

Anyag és módszerek

Jelen tanulmány elsősorban történeti forrásokra és primer levéltári anyagokra támaszkodik, amelyek segítségével a szocialista sportpolitika intézményes működését, valamint a sportlétesítmény-fejlesztések és nemzetközi sportesemények szervezésének hátterét tárja fel. A kutatás alapját az MSZMP Központi Bizottságának (KB), valamint a Politikai Bizottságnak (PB) jegyzőkönyvei, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Budapesti Titkárságának üléseiről készült jegyzőkönyvek, Budapest Főváros Tanácsuléseinek jegyzőkönyvei adták. A dokumentumok tartalomelemzése kiemeli a pártállami diskurzusok retorikai mintázatait, az intézményi együttműködés formáit, valamint az állami beavatkozás mechanizmusait.

A kutatás második forrásbázisát a korabeli sajtótermékek jelentik, amelyek a sportesemények reprezentációját, az állami kommunikációs stratégiák megvalósulását, valamint a sport politikai és ideológiai kereteit segítenek rekonstruálni.

Eredmények

A fővárosi sportirányítás keretei a Tanácsrendszerben

A második világháború utáni államszocialista átalakulás egyik legfontosabb közigazgatási reformja a tanácsrendszer bevezetése volt, amelyet az 1950. évi I. törvény (Tanácstörvény) indított el. Ennek értelmében a korábbi önkormányzati struktúrákat felszámolták, és az államhatalom helyi szerveiként létrejöttek a tanácsok, élükön a tanácselnökökkel és a végrehajtó bizottságokkal, amelyek gyakorlatilag a pártirányítás végrehajtó szerveiként működtek. Budapest ebben az új rendszerben sajátos szerepet töltött be: egyszerre volt kiemelt fővárosi központ és az országos politikai célok kirakatvárosa. A főváros vezetését az új struktúrában a Budapest Fővárosi Tanács látta el, amelynek élén az alábbi elnökök álltak; Pongrácz Kálmán (1950-1958), aki hidat képzett a két közigazgatási korszak között, Veres

József (1958-1963), aki később munkaügyi miniszterként tevékenykedett, illetve Sarlós István (1963-1970), aki az MSZMP Központi Bizottságának, az Agitációs és Propaganda Osztálynak, valamint a Politikai Bizottságnak is tagja volt.

A Budapesti Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága alatt több szakterületi bizottság is működött, köztük a Testnevelési és Sport Bizottság, amely központi szerepet játszott a fővárosi sportélet irányításában. A sportlétesítmények fenntartása, a versenyrendezés és a sportpropaganda egyaránt e szerv hatáskörébe tartozott. Működésének jogalapját a 34/1951. (II. 4.) MT rendelet biztosította, amely országosan szabályozta a sportirányítás struktúráját és feladatait.

A központi sportirányítást ebben az időszakban Hegyi Gyula koordinálta, aki a korszak egyik meghatározó sportpolitikai szereplője volt. Nemcsak a sportot felügyelő állami szervek vezetőjeként, hanem a Magyar Olimpiai Bizottság elnökeként is jelentős befolyással bírt a nemzetközi sportkapcsolatok és a hazai sportélet alakításában. Nevéhez fűződik több nagyszabású budapesti sportesemény megszervezése, amelyek a szocialista országimázs és a nemzetközi presztízsépítés eszközei voltak. A fővárosi tanács struktúra tehát nemcsak közigazgatási, hanem ideológiai és sportpolitikai funkciókat is betöltött, különösen a sport területén, ahol a szocialista állam a tömegesítés, a nevelés és a nemzetközi reprezentáció eszközeként kezelte a testkultúrát.

Állami sportberuházások az 1950-60-as években

A szocialista sportpolitika egyik legmarkánsabb megnyilvánulási formáját a sportinfrastruktúra tudatos és célirányos fejlesztése, valamint a nemzetközi sportesemények megszervezése jelentette. Ezen intézkedések nemcsak a sport társadalmi beágyazottságának és a tömegsport előmozdításának szolgálatában álltak, hanem közvetlenül illeszkedtek a szocialista propaganda, a nemzetközi legitimáció és az állami presztízsépítés tágabb politikai célrendszerébe is.

Az 1950. január 2-án kiadott, első ötéves népgazdasági tervhez illeszkedve, 1951-ben elkészült a Budapest fejlesztésére vonatkozó ötéves előirányzat is, melyet Znamenák György, a Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága Terv- és Statisztikai Osztályának vezetője terjesztett elő. A terv a lakásépítések mellett hangsúlyt fektetett arra is, hogy „*iffjúságunk erős és egész-*

séges legyen” ezért „*sportpályákat építünk, amelyen a munkásfiatalság mindenféle sportot űzhet.*” (Levéltári Forrás 1. 1951.) A fővárosi fejlesztési tervek kitértek egy Központi stadion (Népstadion) befejezésére, kerületi sporttelepek fejlesztésére, iskolákhoz és lakótelepekhez kapcsolódó kisebb léptékű sportlétesítmények létrehozatalára, illetve egyes speciális létesítmény (evezőstelep, sportkórház) kialakítására. Számos kerületben (például: XIII., XIV., XIX.) új sportpályák, atlétikai pályák, tornatermek és uszodák kialakítása történt, részben munkásörsegi vagy üzemi sportegyesületek kezelésében. A sportmozgalom támogatása Budapesten folyamatosan növekvő költségvetési forrásokat kapott, a Fővárosi Tanács előirányzata szerint 1952-ben 2 151 000,- Ft, 1953-ban 2 699 000, 1954-ben pedig már 3 744 000,- Ft szerepelt a költségvetésben. (Budapest Főváros Tanácsának költségvetési kimutatásai (1952–1954). A beruházások középpontjában elsősorban munkásokhoz és üzemekhez kapcsolódó sportlétesítmények álltak, például a Szikra SE és a Georgiu Dej gyár sporttelepeinek öltözői, futó-, röplabda- és edzőpályák létesítése több helyszínen, vagy a Hofherrben (*Hofherr Schrantz Traktorgyár N.V.K.F.*) sportpálya építése, melynek céljára 50 000,- forintot különítettek el. Célként jelölték ki továbbá egy Diákstadion felépítését, melyhez előterjesztették a Népliget átalakításának a tervét is (L.F.2. 1952.). A sportberuházások nem elszigetelten, hanem az ipari, lakás- és közlekedésfejlesztésekkel integráltan jelentek meg. A létesítmények nagy része az új lakótelepekhez vagy ipari zónákhoz kapcsolódott, demonstrálva a „szocialista ember” új életformáját.

1954-re a főváros sportéletéről a Fővárosi Tanács 1954-es jelentése a következő adatokat jegyezte föl: 135 társadalmi sportszövetség; 3 500 versenybíró és 3 500 edző; a budapesti sportkörökben 165 000 tag, ami a lakosság közel 10%-át jelentette, és 1 350 sportlétesítmény (L.F.3. 1954.). Ezek az adatok nemcsak a sporttámogatás mértékét jelezték, hanem egyfajta kampánycélt is szolgáltak a következő Tanácsválasztásra.

A sportlétesítmény-fejlesztési folyamat zászlóshajója kétségtelenül a Népstadion megépítése lett, amely 1953-ban nyitotta meg kapuit. A 100 ezer néző befogadására alkalmas létesítmény a szocialista állam reprezentatív céljait szolgálta, egyszerre volt a nemzeti egység, a modernizációs törekvések és az internacionalista sportpolitika szimbóluma. A Népstadion kiemelkedő eszkö-

zével vált a sportpropaganda-célok előmozdításának is, erre utal a Fővárosi Tanács jegyzőkönyve, mely többek között kihangsúlyozza a kommunista párt elkötelezettségét és megbízhatóságát, a dolgozó munkások szívósságát és a magyar sportolók harcát a „béketábor sportdicsőségének növeléséért” (LF4. 1953.).

„Csak a felszabadulás után merült fel komolyan a Népstadion felépítésének terve. A Magyar Kommunista Párt vezetői ország építő programjukban a magyar sportra is gondoltak. Leszögezték, hogy gazdasági életünk erősödésével párhuzamosan újjá kell építeni sportlétesítményeinket. A magyar sportolókat sporttudásuknak megfelelő létesítményekhez kell juttatni, s meg kell építeni az Olimpiai Játékok rendezésére is alkalmas nagy stadiont. [...]

A szocialista építkezés rajongó hívei azonban megingathatatlan hittal, kommunista szívóssággal dolgoztak, s így vált lehetővé, hogy a 70 000 főre tervezett Népstadion végleges terv kialakításában a nézőhelyek számát 100 000-re irányozták elő. [...] A Népstadion azt hirdeti, hogy pártunk és kormányunk szavára úgy lehet építeni, mint a kősziklára, azt tükrözik sportolóink eredményei: a londoni olimpián 10, a helsinki olimpián 16 olimpiai bajnokságot, az elmúlt nyolc esztendő alatt 29 világbajnokságot, 11 Európa-bajnokságot értünk el, 23 világcsúcsot, 18 Európa csúcsot, 1 263 országos csúcsot javítottunk meg. [...] A magyar sportolók a Szovjetunió oldalán a békeszerető emberiséggel együtt harcolnak hazánk és az egész béketábor sportdicsőségének növeléséért.” (L.F.5. 1953.).

A Népstadion megépítéséhez kapcsolódó fő sportdiplomáciai cél az 1960-as nyári olimpiai játékok megrendezése volt, melyre a főváros számos nemzetközi sportesemény megrendezésével is igyekezett felkészülni, azonban Budapest olimpiai pályázata alulmaradt Rómával szemben.

A Népstadion közvetlen szomszédságában valósult meg a Kisstadion, amely 1961-ben nyílt meg, s elsősorban jégkorong és teniszversenyek, valamint ifjúsági és tömegsport események színhelyéül szolgált. A két létesítmény együttese már a kezdetektől fogva a főváros sportéletének központi helyszínévé vált. A Népstadion körüli fejlesztések mellett az állam kiemelt figyelmet fordított más, már meglévő létesítmények korszerűsítésére is. Az 1896-ban létrehozott Millenáris Velodrom az 1950-es évek során jelentős felújításon esett át. A korszerűsített pálya alkalmassá vált nemzetközi kerékpáros versenyek le-

bonyolítására, így a Millenáris továbbra is a hazai kerékpársport egyik meghatározó bázisként működhetett.

A beruházások nem csupán reprezentatív célokat szolgáltak: a kerületi sportinfrastruktúra is fejlődött. Ennek egyik fontos példája az Újpesti Dózsa Stadion (Megyeri úti stadion) alapos felújítása volt az 1950-es évek elején. Az Újpesti Dózsa SC otthonául szolgáló stadion a sporttömegbázis erősítését célozta, és fontos szerepet töltött be a kerületi sportélet szervezésében. A megújult stadion nem csupán labdarúgó-mérkőzések helyszíne volt, hanem szolgálta az ifjúsági sporttevékenységek és a munkásosztály fizikai nevelését is.

Sportlétesítmények a sportesemények szolgálatában, sportesemények a sportlétesítmény-fejlesztésért

A kommunista hatalomátvétel után Budapest már 1949-ben megmutatkozott, mint a Szovjetunió ideológiájának egyik bástyája, amikor a Világifjúsági Találkozót és a „Főiskolai Világbajnokságot” megrendezte. A két esemény különleges jelentőséggel bírt nemcsak Magyarország, hanem a nemzetközi sportélet szempontjából is. A második világháborút követően kibontakozó hidegháborús légkör igen hamar, és élesen mutatkozott meg az egyetemi sport nemzetközi szervezeteiben. A világ fiataljai két nagy táborba tömörültek: a szocialista országokat tömörítő UIE (Nemzetközi Diákszövetség) és a nyugati irányultságú FISU (Nemzetközi Egyetemi Sportszövetség) közötti megosztottság 1957-ig határozta meg az egyetemi sport világszintű szervezését. A magyar állam számára a rendezés lehetősége rendkívül fontos nemzetközi presztízszt jelentett. A magyar főiskolai sport, illetve Budapest az UIE égisze alatt kapott rendezési jogot a felsőoktatási sport nemzetközi versenyeknek lebonyolítására, melyet a MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete) keretein belül szervezettek meg. A politikai vezetés célja volt a magyar ifjúság „haladó” szerepének hangsúlyozása, melyet a hivatalos szlogen is egyértelműen közvetített: „Fiatalok egyesüljete, előre a hosszan tartó békéért, demokráciáért, nemzeti függetlenségért és a népek jobb jövőéért!”

A Világifjúsági Találkozón (VIT) 82 országból mintegy 10 400 fiatal vett részt, ami példátlan nemzetközi jelenlétet biztosított Budapesten. A Főiskolai világbajnokság sporteseményein 16 ország 934 sportolója szerepelt, akik 13 sportág-

ban mérték össze tudásukat. A versenyeket Budapest több jelentős, már a világháború előtt létrehozott sportlétesítményeiben rendezték meg, a nyitó és záróünnepség az Előre SE Sport utcai stadionjában került lebonyolításra, de szerepet kapott a korábban Horthy Miklós nevét viselő Nemzeti Sportcsarnok (kosárlabda és torna), a Csepeli Sporttelep (birkózás), a Nemzeti Sportuszoda (úszás), az Üllői úti FTC stadion (labdarúgás), illetve a felső Margitszigeti Tenisz Stadion (röplabda). Az esemény idején viszont már zajlottak a Népstadion felépítését megelőző földmunkák, ahol a VIT-re érkező külföldi fiatalok lehetőséget kaptak, hogy önkéntesként részt vegyenek a munkálatokban. A Népstadion építése szimbolikus jelentőséggel is bírt, a szocialista nemzetközi együttműködés jelképévé vált, a munkálatok későbbi szakaszában is számos alkalommal kerültek kivezérlése a sportszervezetek tagjai önkéntes munkára, köztük olimpiakonok és világbajnokok is.

A Főiskolai világbajnokság ugyanakkor a Magyar Dolgozók Pártja számára lehetőséget biztosított arra, hogy kifejezzék elkötelezettségüket a sztálini út mellett, a sajtó pedig alkalmas eszköznek bizonyult a pártgondolatok tolmácsolására. A Népsport a megnyitó kapcsán a következőképpen tudósított: *„Percekig tartó ünnepléssel fejezte ki a közönség a magyar nép háláját a Szovjetunió és Sztálin iránt”* és egyúttal kifejezte az esemény jelentőségét azért fohászkodva, hogy *„a Főiskolai Világbajnokságot hassa át a béke nek az a harcok vágya, mint a Világifjúsági Találkozót!”* (Népsport, V. évf. 162.). A rendezvény kulcsfigurája, Somogyi Endre, az eseményt szervező osztály vezetője volt, aki a program kidolgozása mellett felelős volt *„a nemzetközi mozgósításért, és a Világbajnokság technikai feltételeinek biztosításáért”*. (L.F.6. 1949.). A mozgósítást a pártvezetés sikeresnek ítélte, ugyanakkor kifogásolta, hogy a Szovjetunió kívül a többi résztvevővel kapcsolatos érdeklődés meglehetősen csekély, és ennek orvoslása feladatot is rótt az agitátorokra: *„A Főiskolai Világbajnokság sporteseményeit mindenütt nagy érdeklődés kíséri, azonban itt is megnyilvánul az a hiba, hogy egyes helyeken csak a SZU sportolói iránt mutatnak érdeklődést – és a többiekkel egyáltalán nem foglalkoznak. [...] A sportrendezvényekre agitátorokat osztunk be úgy, hogy ki tudja fejteni ottan munkájukat.”* (L.F.7. 1949.). A politikai légkör feszült volt, a szervezők előre számoltak külföldi „provokációkkal”, ráadásul azzal is számoltak, hogy *„a*

franciák provokálni fognak, és fel akarják robbantatni visszavonulásukkal a Főiskolai Világbajnokságot.” (L.F.8. 1949.). Ez nem történt ugyan meg, de a rendezvény biztonságát a politikai propagandaosztály is felügyelte és szükség esetén készen állt a beavatkozásra. Az eseményen bemutatott sportteljesítményeket és eredményeket ugyanakkor részben megkérdőjelezi az a jelentés, miszerint *„a versenyeken több módon lehetett csalni, de forrásokkal két módszer támasztható alá: egyrészt a szovjet sportolókra szabták a szabályokat, másrészt a szocialista országokból érkezett versenyzőket, főleg a magyarokat bábuként használták.”* (L.F.9. 1951.). Ugyanakkor a magyar csapat számos sikert könyvelhetett el, melyekről a sportsajtó folyamatosan tudósított, ahogyan mindig kiemelte a Szovjetunió eredményeit is. *„A Főiskolai Világbajnokság hatalmas sportsikerrel zárult, de ezen túl nagymértékben hozzájárult a béke ügyéhez. A világ legtávolabbi pontjáról Magyarországra érkezett haladószelemű fiatalok részvétele megmutatta a béketábor nagy erejét. Nem volt kis feladat ilyen hatalmas arányú sportmegmozdulást lebonyolítani. Ahol nehézség mutatkozott, ott segítségre sietett a Magyar Dolgozók Pártja. Nem kétséges, hogy a Párt támogatása nélkül nem lehetett volna megrendezni ezt a versenyt.”* (Szabad Nép, 7. évf. 202-227.). Az esemény belső politikai értékelését pedig Hegyi Gyula államtitkár Rákosi Mátyás pártfőtitkárnak a magyar főiskolai válogatott nevében írt levele is érzékelteti: *„Az eddig legnagyobb arányú, és legmagasabb színvonalú főiskolai világbajnokság dicsőséget hozott a világ haladó ifjúságának, a magyar színeknek és nagy szolgálatot tett a béke ügyének is. A magyar csapat előkészületei alatt és a versenyek folyamán Rákosi elvtárs bölcs útmutatása és példája vezette a magyar versenyzőket. Igyekeztek azzal a keménységgel és akarással küzdeni, ahogyan Rákosi elvtárs harcolt egész életében a dolgozók felszabadításának magaslatos ügyéért...”* (Népsport V. évf. 168.). Így lett a Főiskolai világbajnokság egyszerre sportesemény, fesztivál és propagandaeszköz.

Az 1950-es 60-as évek során a politikai szervek dokumentációja rávilágít arra, hogy a párt nem minden hazai eseménnyel foglalkozott mélyrehatóan. Az 1950 januárjában megrendezésre került asztalitenisz világbajnokságról is csak a sajtóban található elérhető közlések. A Népsport 1950. február 6-i számában értékelték a sporteseményt:

„Végeredményben a magyar asztaliteniszezők jól szerepeltek. Minden számban bekerültek a döntőbe, s ezzel bizonyították, hogy mind a férfi, mind pedig a női csapatunk a legelső vonalba tartozik, s asztaliteniszsportunk nemzetközi ereje kiegyensúlyozott. Ráadásul az elérhető 28 helyezésből 22-t szereztek meg a népi demokráciák sportolói.” (Népsport, VI. évf. 27.). Ugyanakkor a férfi egyes döntőjét, ahol a magyar Soós Ferenc és az angol Richard Bergmann mérkőzött meg a Népsport tudósítója sportszakmai szempontból élesen kritizálta, kiemelve, hogy a játék nem felelt meg a modern asztalitenisz elvárásainak.

Ezt követően az 1950-es évek első éveiben a Népstadion építésére koncentrálódott a sportlétesítmény fejlesztés, és a rendezendő sportesemények kapcsán is mérőföldkőnek számított az új stadion 1953-as átadása. Az első jelentős nemzetközi esemény az új létesítményben az 1954-es Főiskolai világbajnokság volt. Ez, az 1949-i évihez hasonlóan továbbra is a Nemzetközi Diákszövetség (UIE) égisze alatt zajlott, bár az esemény előkészítő szakaszában meghívást kapott a „kapitalista” főiskolai sportot tömörítő FISU Végrehajtó Bizottsága is, de az invitációt nem fogadták el. Hasonló módon, az esemény szélesebb körű legitimációja érdekében a Magyar Olimpiai Bizottság felkérte a NOB-ot, hogy ismerje el a budapesti Főiskolai világbajnokságot, de a NOB sem akart elköteleződni egyik egyetemi sportszervezet irányába sem, inkább külső szemlélőként követte az eseményeket. Az esemény fővédnöke Dobi István, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke lett, míg a Nemzetközi Előkészítő Bizottságot és a magyar szervezőbizottságot Hegyi Gyula vezette, aki 1951-től az OTSB és a MOB elnöki posztját is ellátta. A versenyeket 15 sportágban, 34 delegáció részvételével rendezték, a politikai jelentések kitértek arra, hogy a versenyekre szóló meghívókra az Egyesült Államok mellett Burma, Kuba, Jugoszlávia és Trieszt nem reagált. A világbajnokság versenyait 15 létesítményben bonyolították le, a megnyitó- és záróünnepségek, valamint az atlétikai, ökölvívó és egyes labdarúgó viadalok az új Népstadionban kerültek megrendezésre. Az esemény lebonyolítása jelentős állambiztonsági előkészületeket igényelt, ugyanis a júniusi Labdarúgó világbajnokság tapasztalatai után, a hatóságok számoltak azzal, hogy rendzavarások, tüntetések alakulhatnak ki.

„A Főiskolai Világbajnokságra a Belügyminisztérium szervei – így a Budapesti Főosztály,

amely a biztosításokat szokta végezni – megfelelő formában felkészültek, mert értesüléseink vannak arról, hogy azok az elemek, amelyek a futball-világbajnokság után különböző tüntetéseket rendeztek, ezt ez alkalmat is fel akarják használni arra, hogy ismét rendzavarásokat provokáljanak. Erre megfelelő rendészeti erőkkel felkészültünk.” (L.F.10. 1954.). Érdekes momentum, hogy a sportesemény kapcsán a Budapesti Tanács elé került a főváros tisztaságának az ügye, rámutatva arra, hogy a „főiskolai világbajnokságon résztvevő külföldieknek rendkívül szemet szúr az, hogy Budapest, amelytől egyébként el vannak ragadtatva, miért piszkos” (L.F.11. 1954.). Ezen kívül a sportesemény rádiós közvetítése is napirendi pont volt a Tanácsülésen kiemelve, hogy „az OTSB megállapította, hogy sok mindenért Szepesit teszik felelőssé abban, ami történt a (labdarúgó) világbajnoksággal és a főiskolai világbajnoksággal kapcsolatban is a közönség szempontjából, mert állítólag az ő közvetítése volt az oka annak, hogy a tömegek ennyire elkeseredtek, és elég csúnya hangot is adtak ennek.” (L.F.12. 1954.). A jelentések külön foglalkoztak a magyar-szovjet vízilabda mérkőzést, valamint az ökölvívó viadalokat követő tömegdemonstráció kísérletekkel. „Fasiszta csürhe akarja kihasználni a főváros utcáit arra, hogy a közbiztonságot veszélyeztesse. Ennek a kérdésnek marokba szorítása már túlcsap a sportszervek vonalán, ez a kérdés már olyan közbiztonsági kérdéssé vált, amellyel az államhatalom helyi szerveinek foglalkozniuk kell és feltétlenül szükséges, hogy erélyes követeléseket vessenek fel a rendőrség és az ügyészség előtt.” (L.F.13. 1954.). A helyzet orvoslására, illetve a hosszútávú megoldására tehát kitűzték a rendőri szervek feladatait, illetve a sportesemények előkészítésekor szükséges feladatok listáját. Az esemény lezárultával, Hegyi Gyula Népsportnak adott interjúja viszont már nem igazán ölt propagandisztikus hangvételt, csupán a találkozó békeügyben játszott szerepét hangsúlyozza. „A találkozóknak és a versenyeknek ez a baráti szelleme hatotta át a főiskolai világbajnokság minden eseményét és ezért jelentett ez a nagyszabású versenysorozat újabb jelentős lépést előre a népek közötti barátság és a tartós béke megszilárdítása felé vezető úton.” (Népsport, X. évf. 152-173.).

A következő években számos további nemzetközi sportesemény zajlott Budapesten, amelyeken számos sportszakmai sikert könyvelhettek

el a magyar válogatott sportolók, azonban ezek politikai jelentősége jóval elmaradt a Főiskolai világbajnokságétól. Mégis a legnagyobb politikai jelentőséggel talán az 1954. október 11-14. között lebonyolításra kerülő öttusa világbajnokság bírt, hiszen évek óta ez volt az első alkalom, hogy az Egyesült Államok sportegyüttese a Vasfüggöny mögé látogatott. Az eseményen amúgy 12 ország, 34 versenyzője vett részt, a magyarok egyéniben harmadik, ötödik és hetedik helyezést értek el, a csapatbajnokságot azonban megnyerték. Az esemény eredményei lehetőséget adtak a pártnak arra, hogy a népi demokráciák erejét fitogtassák, kijelentve, hogy „a felszabadulás előtt öttusánk jóformán nem volt, a felszabadulás után értünk csak el eredményeket, ez mutatja népi demokráciánk fejlődésének erejét.” (L.F.14. 1955.). Az 1955. júniusában a Népstadionban megrendezésre kerülő férfi kosárlabda Európa-bajnokságon, Csehszlovákiát és a Szovjetuniót megelőzve, szintén első helyezést ért el a magyar együttes. A sportág fejlődését jól mutatta, hogy 1955-re a budapesti kosárlabda szakosztályok száma már meghaladta a 100-at. Az 1958-as úszó, műugró és vízilabda Eb-n a magyar férfi vízilabda csapat is győzelmet aratott a margitszigeti Nemzeti Sportuszodában, és az úszószámokban is számos siker kötődött a magyar sportolók nevéhez. Az esemény szervezése kapcsán azonban a tengeren túli sajtó számos elemében kritizálta a rendezést, rámutatva például arra, hogy a „népi demokratikus bánásmód a külföldiek előtt is nyilvánvalóvá tette, hogy a mai Magyarország nem egyéb, mint egy nagy börtön”, elsősorban az akadályozott vízumkiadások, a sporttudósítók kommunikációjának korlátozása, illetve a külföldiektől a valutában történő fizetés elvárása miatt (Híradó Pert Amboy Herald, 1958/41.). 1962-ben súlyemelő Európa-bajnokságot rendezett Budapest az egy évvel korábban megnyitott Kisstadionban, 1966-ban Atlétika Európa-bajnokságot bonyolítottak le a fővárosban, majd 1969-ben az Öttusa világbajnokság, Balczó András egyéni sikerével, és csapat ezüstéremmel, szintén Budapesten került megrendezésre.

Az 1960-as évek, politikai szempontból legjelentősebb eseménye az ismételten Budapestre látogató Főiskolai világbajnokság lett, melyet ezúttal már az egységesített FISU égisze alatt rendeztek meg 9 sportágban 1965-ben, 32 ország, több mint 1 700 sportolója részvételével. Az esemény előkészítő szakaszáról ugyan nem sok jegy-

zőkönyv maradt meg, de az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága az Univerziadét követően jelölte ki az új iránymutatást az állambiztonsági szervek sporteseményekre vonatkozó feladatai kapcsán. Ennek értelmében „a jövőben Budapesten megrendezésre kerülő minden nagyobb mérvű, nemzetközi jellegű találkozó és rendezvény (pl. Atlétikai Európa-bajnokság, Eszperantó Kongresszus) politikai tartalmát úgy biztosítsák, hogy a benne érdekelt szervek tevékenységét koordinálják, a megállapodások végrehajtását ellenőrizzék. Ennek felelőse a Párt- és Tömegszervezetek Osztálya, valamint a Propaganda és Művelődési Osztály.” (L.F.15. 1955.). Emellett, szintén utólagos jelentésből derül ki, hogy a Főiskolai világbajnokság eseményei kapcsán a közönség-szervezésben a KISZ-nek és a szakszervezeteknek is részt kellett venniük, hiszen „nemcsak anyagi kérdés, de politikai érdek is volt, hogy a rendezés jól sikerüljön.” (L.F.15. 1955.). A Főiskolai világbajnokság sikeres előzmény volt a következő évi Atlétikai Eb kapcsán.

Következtetések

1949 és 1970 között Budapesten 11 nagy nemzetközi sporteseményt rendeztek, melyek kiszolgálására, illetve az olimpia-rendezési célok előmozdítására megépült 1953-ra a Népstadion és 1961-re a Kisstadion. A Budapesti Tanács és a Budapesti Pártszervek is külön foglalkoztak az egyes sportvonatkozású kérdésekkel, Budapest sportinfrastruktúrájának fejlesztése külön szerepelt a fővárosi ötéves tervekben, illetve eszköz volt a tanácsválasztási kampányban is. Az 1950-es évek második felére, elsősorban az 1954-es labdarúgó világbajnokság és a Budapesti Főiskolai világbajnokság tapasztalatainak hatására egyre jobban kiépült a nagy sportesemények rendőri, politikai és titkosszolgálati biztosítása, ennek részletes tárgyalására az állambiztonsági szervek levéltári forrásainak felhasználásával egy későbbi alkalommal kerítünk sort.

Felhasznált irodalom

Carpenter, T. (2024): Development of Soviet sport and the components which ensured its success. In: Day, D. (ed): *Sport and Coaching: Pasts and Futures*. MMU Sport and Leisure History, Manchester, 85-104.

Huhák H. (2022): *Agitátorok. Kommunista mozgósítás a pártállam kiépítésének mindennapjaiban (1948–1953)*. Jaffa Kiadó, Budapest.

Lesnykh, L. (2020): Sport at the World Festival of Youth and Students: Between Olympic ideals and socialist internationalism. *Frontiers in Sports and Active Living*, **2**: 567095.

Riordan, J. (1974): Soviet sport and Soviet foreign policy. *Soviet Studies*, **26**: 3. 322-343.

Sárközi T. (2000): A sport, mint az állami-jogi és az önszabályozás határterülete. *Állam- és Jogtudomány*, **41**: 3-4. 207-229.

Levéltári Források (L.F.):

1. 1951. július 5. – Főváros Tanácsa tanácsülési jegyzőkönyvei. HU BFL XXIII.101.a.1
2. 1952. február 15. – Budapest Főváros Tanácsa tanácsülési jegyzőkönyvei. HU BFL XXIII.101.a.1.
3. 1954. szeptember 16. – Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, HU BFL XXIII.102.a.1
4. 1953. augusztus 26. – Fővárosi Tanács tanácsülési jegyzőkönyvei, HU BFL XXIII.101.a.1.
5. 1953. augusztus 26. – Budapest Főváros Tanácsa tanácsülési jegyzőkönyvei, HU BFL XXIII.101.a.1.
6. MDP Budapesti Titkárságának ülése, HU BFL – XXXV.95.a., 1949. június 7.
7. MDP Budapesti Titkárságának ülései, HU BFL – XXXV.95.a. 1949. július 19. – 1949. augusztus 9.

8. MNL OL M-KS 276. f. 67/104. ő. e. Farkas Mihály Titkársága. VIT-dosszié. A VIT Bizottság 1949. július 29-i jelentése. Jelentés a Főiskolai Világbajnokság állásáról.

9. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottsági Ülésének Jegyzőkönyve, 1951. március 12. MNL OL M-KS 276. f. 55/77–85. ő. e.

10. 1954. július 29. – Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, HU BFL XXIII.102.a.1.

11. 1954. augusztus 5. – Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, HU BFL XXIII.102.a.1.

12. 1954. szeptember 16. – Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, HU BFL XXIII.102.a.1.

13. 1954. szeptember 2. – Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, HU BFL XXIII.102.a.1.

14. MDP Budapesti Bizottság XXI. Kerületi Bizottsága vezető testületeinek iratai – Pártbizottság üléseinek jegyzőkönyvei, 1955 HU BFL XXXV.110.a/3.

15. MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottságának ülése, 1966 július 15. HU BFL – XXXV.1.a.4. 1966-07-15 229. ő. e.

Sajtótermékek:

Híradó Pert Amboy Herald, 1958/41.
Népsport, 1949. V. évf. 162.
Népsport 1949. V. évf. 168.
Népsport, 1950. VI. évf. 27.
Népsport, 1954. X. évf. 152-173.
Szabad Nép, 1949. VII. évf. 202-227.

FELHÍVÁS

**A Magyar Sporttudományi Társaság
2025. december 12-én (pénteken)**

rendezi meg a

Fiatal Sporttudósok XIII. Országos Kongresszusát,

melyre minden érdeklődőt hallgatóságként szeretettel várunk.

Jelentkezési határidő: 2025. december 1.

Magyar Sport Háza

(1146 Budapest, Istvánmezei út 1-3.)